

Handreiking Duurzaamheid, Ruimtelijke Kwaliteit en Erfgoed

Verslag werksessies Waterland en Heerhugowaard

Datum: 18 december 2018

Locatie: Gemeentehuis Waterland

Aanwezige deskundigen:

- Rob Zakee, zelfstandig adviseur Buitenadvies
- Arthur van Wijk, NIAG
- Raoul Santibañez, Duurzaam Bouwloket
- Dirk Verhagen, Urban Synergy
- Hans de Witte, RCE
- Cees Hooyschuur, Hooyschuur architecten
- Kamiel Jansen, NIBE

Aanwezige ambtenaren:

- Marieke Leeverink, gemeente Waterland
- Atie Schenk, gemeente Purmerend
- Annelies Hoekstra, gemeente Edam-Volendam
- Gerlof Kloosterman, gemeente Heerhugowaard
- Dick Joustra, gemeente Heerhugowaard

Aanwezigen kernteam Duurzaam Waardevol:

- Marieke Leeverink
- Bas Schout
- Rosanne Bruinsma
- Ingrid Langenhoff

Aanwezigen MOOI Noord-Holland:

- Reinier Mees
- Renee Stroomer

Casus gemeente Heerhugowaard: aanleggen van een warmtenet

Raoul Santibañez

Wat is de uitdaging waar we voor staan en wat heeft dit voor impact op de bebouwde omgeving?

De doelstelling is om in 2050 aardgasvrij te zijn, omgerekend betekent dat ongeveer 650 woningen per dag van het gas af, dit is een onmogelijke opgave. Op dit moment is het nog niet eens 1 woning per dag van het gas af.

Het gaat om CO2 neutraliteit: het gebruik compenseren met duurzame energie opwekking.

De landelijke ontwikkelingen zijn:

- Regionale energie strategie: gemeenten zijn straks verplicht per wijk een plan te maken: wat is het verbruik, wat is het opwekkingspotentieel en wat is het besparingspotentieel?
- Transitievisie Warmte: vanaf eind 2021 zal er landelijk een planning liggen waarin voor heel Nederland staat aangegeven welke buurt wanneer van het aardgas afgaat. De gemeenten moeten aan kunnen geven in welke gebieden zij welke energiemaatregelen verwachten door te voeren.
- Uitvoeringsplan op wijkniveau: hoe gaan we het organiseren dat mensen van het gas af gaan, hoe krijgen we de mensen mee in de transitie?
- Opdrachtbrief Klimaat en energieakkoord bevatte onder andere het volgende:
 - Rijk wil sturen op CO2 doelstellingen: wat is de impact en wat is de status van wat we hebben afgesproken.
 - vanuit het Rijk wordt een expertisecentrum warmte opgericht voor gemeenten
 - startmotor tot 2021, 100.000 woningen 'aardgasvrij ready'
 - ontwikkeling stappenplan richting aardgasvrij (no regret maatregelen)
 - financiering: hoe gaan we het betalen?
 - arrangementen (kostenreductie door schaalvergroting)
- Bestaande bouw vanaf 2050 aardgasvrij.

Tips:

- Isoleren levert al een flinke besparing op en bij het gebruik van een warmtepomp is isolatie een vereiste.
- Ventileren: onvoldoende geventileerde woningen hebben vaak een ongezond binnenklimaat wat voor bewoners tot allerlei kwalen kan leiden.
- Zonne-energie: een warmtepomp kost veel energie dus is het opwekken van duurzame energie noodzakelijk. De hoeveelheid zonnepanelen die nodig zijn voor een warmtepomp passen al niet op een eengezinswoning.

Collectief warmtenet uitrollen of individueel aan de gang?

Warmtenet ruimtelijk gezien:

- Heeft 'weinig' impact op gebouwde omgeving door ondergrondse infrastructuur
- Uitdaging is het gemengde bezit
- Trend hybride systemen
- Integratie van PV panelen
- Verdeelstation in de wijk

All-electric verwarmen:

- 2019 komt regelgeving met betrekking tot geluidbelasting van buitenunits
- Isoleren van dak, gevel, vloer en glas is een vereiste.
- Buitenunits warmtepompen (incl. geluidoverlast)
- Beschikbare buffercapaciteit buiten de woningen, een warmtepompboiler is al snel 300 liter. Integreren in het ontwerp.
- Integratie van PV panelen op woningen en in de wijk.

Rivierenwijk Heerhugowaard: Van Bloemkoolwijk naar Zonnebloemwijk

Gerlof Kloosterman

De gemeente Heerhugowaard, Woonwaard en HVC willen op korte termijn de woningen in de Rivierenwijk aansluiten op het warmtenet. De Rivierenwijk is een typische bloemkoolwijk uit begin jaren '80. In deze wijk zijn voldoende woningen om de aansluiting op het warmtenet financieel haalbaar te maken. Naast de huurders van Woonwaard krijgen de particuliere huiseigenaren ook de mogelijkheid aan te sluiten op het warmtenet. De energietransitie is niet de enige opgave in deze wijk, ook zijn maatregelen nodig om de wijk klimaatbestendig te maken en om de leefbaarheid te vergroten. Het herinrichtingstraject is met intensieve buurtparticipatie tot stand gekomen. Uit de wijkmonitor is gebleken dat het verbeteren van de leefbaarheid en het gevoel van veiligheid hoge prioriteit verdient. Bewoners ervaren hinder door hoog grondwaterpeil. Deze maatregelen moeten ingepast worden in een langer lopend project van groot onderhoud en herinrichting van de openbare ruimte. Maar klimaatadaptatie vergt ruimte. Uitgangspunt is dat door de aanleg van het warmtenet de plannen voor de herinrichting niet wijzigen. Maar hoe kan in geval van de aanleg van een warmtenet in een woonwijk de ruimtelijke kwaliteit van met name de openbare ruimte gehandhaafd blijven of versterkt worden? Welke harde randvoorwaarden en wensen geven we aan externe partijen en bewoners mee?

De typische bloemkoolwijken zijn een reactie op het naoorlogse bouwen. De menselijk maat was heel belangrijk en kleinschaligheid stond voorop. De auto was ondergeschikt en de inrichting van de wijk moest het contact stimuleren.

De Rivierenwijk kenmerkte zich dan ook door:

- De fijnmazige, korte geschakelde structuur.
- Binnenhoven

- Woonerven
- De openbare ruimte als onderdeel van de leefomgeving
- Veel groen

Echter sluiten de idealen van toen niet meer aan bij de maatschappij van nu. De eisen zijn veranderd, de auto heeft door de jaren heen meer openbare ruimte tot zich genomen en het groen ligt nu voornamelijk om de wijk heen.

De strategie voor de herinrichting is dan ook als volgt:

- Het benutten van de aanwezige kwaliteiten
- Het versterken van het bestaande netwerk
- Bijzondere plekken weer bijzonder maken
- Buurten meer herkenbaar maken
- Meer programma in de openbare ruimte aanbrengen
- Versterken van de groene rand

Dick Joustra

De gepresenteerde herinrichtingsvisie is door de stedenbouwkundige van de gemeente opgesteld daarna is met de buurt een ontwerp gemaakt aan de hand van de bewonerswensen.

Bewonerswensen:

- Drainage
- Niet het gevoel willen hebben dan er over hen geregeerd wordt.
- Meer parkeerruimte
- Verwijderen van grastegels
- Opvallend is dat de ontwikkeling van een wijkcentrum niet tot het wensenpakket behoorde.

De maatregelen die inmiddels al getroffen zijn:

- Het aanpassen van verkeermaatregelen die de hele weg afsluiten, hierdoor kan het water beter weglopen.
- De grastegels zijn verwijderd
- De verharding en de lichtmasten zijn vervangen
- Groenvlakken zijn gebundeld

Door te beginnen de hele structuur meer klimaatadaptief te maken zien bewoners dat het meer biedt dan alleen een technische ingreep.

Het herinrichtingsplan was al in een ver gevorderd stadium toen Woonwaard te kennen gaf op het warmtenet te willen aansluiten. Dus schakelen, kans pakken en terug naar de wijk. Het is heel belangrijk om plannen tijdig te ventileren.

De gevolgen hiervan zijn:

- Het drie keer opbreken van de weg, in plaats van één keer voor alleen de drainage.
- Dus overlast voor de bewoners.
- €190.000,- extra voor de wijk om aan te sluiten op het warmtenet.
- Verdeeldheid tussen de Woonwaard en de particulieren. Particulieren sluiten niet aan op het warmtenet, maar ervaren wel de overlast.
- De kosten voor particulieren om op het warmtenet aan te sluiten bedragen €17.000,-, subsidie rijk €5.000,-.
- Een warmtenet vraagt veel ruimte van de openbare ruimte, er zijn twee buizen nodig van ieder 70 centimeter doorsnede.

Uiteindelijk zullen de particulieren ook van het gas af moeten, hoe hiermee om te gaan? Eerst worden de huurwoningen aangepakt waarmee de particulieren naar achteren toe georganiseerd worden. Hiermee koop je dus tijd.

Reacties:

'Inspraak zonder inzicht, leidt tot uitspraak zonder uitzicht.'

Er is door gemeente gekozen om eerste een visie te maken en dan samen met de bewoners te gaan ontwerpen. Maar had dit ook anders gekund? Door eerst de ruimtelijke uitgangspunten uit te zoeken. Hoe worden de verschillende openbare ruimtes gebruikt, door wie wordt het gebruikt en hoe wordt het gewaardeerd? Zo ontdek je het onderscheid van de openbare ruimtes ten opzichte van elkaar. Het is voor de gemeente belangrijk zelf de grote opgave in beeld te hebben. Kijk naar het karakter van het gebied om dan terug te gaan en ontwerpkeuzes te maken. In plaats van samen met de bewoners te ontwerpen zou je dan misschien beter een aantal keuzes kunnen voorleggen verschillend per doelgroep.

Het behouden van de (ruimtelijke en erfgoed) kwaliteiten

Voor klimaatadaptatie is het beter eerst te kijken hoe groot het probleem is, hoe urgent het is en dan vanuit de gemeente een kader te stellen van wat opgelost dient te worden. De belangrijkste kaders neem je vervolgens mee in de wijk. Kijk daarbij eerst naar de grootste kwaliteiten in de wijk en de aandachtspunten. Professionals kennen deze kwaliteiten heel goed, bewoners ervaren ze. Hoe kunnen we deze kwaliteiten beschermen? Welstand gaat immers alleen over de bebouwde omgeving. Zouden we niet naar een welstand Plus moeten die de kwaliteiten van de wijk benoemen, behouden of versterken. Of een omgevingsvisie op wijkniveau opstellen waarin de kernkwaliteiten benoemd worden. Op omgevingsplanniveau kunnen de kernkwaliteiten dan vervolgens uitgewerkt worden en kunnen daar regels aangekoppeld worden. Als laatste wordt het ondergronds bestemmingsplan genoemd om de ondergrond in beeld te brengen en te beschermen.

'Van reparatie achteraf naar inspiratie vooraf'

- De initiatiefnemer in gesprek laten gaan met de omgeving over het plan.
- Ruimtelijke uitgangspunten meenemen in de ontwerpfase.
- Ontwerpkracht in proces inbedden.
- Gemeentelijke uitgangspunten en kernkwaliteiten aan alle partijen kenbaar maken.
- Schotten tussen beleidsvelden moeten beslecht worden om integraal te kunnen werken.
- Continu in gesprek blijven, vooraf en duidelijkheid door het proces.

'Participatiemoe'

De gemeente neemt het initiatief tot bewonersparticipatie, vaak valt de opkomst tegen. Participatie zou eigenlijk tot een bepaalde hoogte moeten gaan, de particulier heeft namelijk technisch gezien weinig tot geen kennis van energietransitie. Het is daarentegen wel van belang de bewoner mee te nemen in de stappen die gezet worden zodat de bewoner kennis kan vergaren om uiteindelijk de beste keuze te maken uit de verschillende opties. Het belangrijkste dat men wil weten zijn de kosten.

Overige opgaven met betrekking tot klimaatadaptatie in het openbaar gebied:

- De laadpalen t.b.v. elektrische auto's
- De infrastructuur van het net moet ingepast worden op de energietransitie.
- Zonnecollectoren geven een piekbelasting die opgevangen moet worden met netverzwaring als gevolg.

Conclusie:

De opgave is complex waarbij het gaat over de volgende punten:

- Proactief aan de voorkant
- Zelf duidelijk een visie hebben en behouden
- Gedeeld perspectief, staan voor eigen waarden.
- Overzicht over onzekerheden, dit communiceren en het proces daarop inrichten.
- Andere ambtenaren nodig? Flexibele mensen/regels.
- Integraliteit organiseren:
 - Aanstellen van een Rijksadviseur duurzaamheid.
 - Onafhankelijk klimaatadviseur op niveau aannemen
 - Herbestemmingsloots
 - Tijd creëren om met je collega's in gesprek te gaan.